

DOLÇA TORMO I BALLESTER

Biblioteca de Catalunya

VICENTE RISCO, DUES CASES FAMILIARS A GALÍCIA

VICENTE MARTÍNEZ-RISCO AGÜERO, OURENSE 1884-1963. INTEL·LECTUAL I POLÍTIC GALLEG

Fundación Vicente Risco

Rúa San Lorenzo, 3

32660 Allariz (Ourense)

(0034) 626002019

secretaria@fundacionvicenterisco.com

Pousada Vicente Risco

Calle Grande, 4

Castro Caldelas (Ourense)

Retrat de Vicente Risco

Conèixer Maragall sovint implica investigar uns laberíntics lligams amb els artistes i escriptors del seu entorn amb qui va tenir relació o concomitàncies il·lustratives. A voltes cal seguir camins on quasi s'ha esvaït la petja, tot i ser substancials per lligar una biografia molt complexa. Sovint cal viatjar lluny, i desplaçar-se per visitar les cases-museu d'alguns dels seus coetanis amb qui va compartir inquietuds i afanys. Aquest és el cas que avui proposem. Vicente Risco, una mica més jove que Maragall, comparteix amb ell afinitats i coincidències rellevants: ambdós escriptors són persones benestants, amb els avantatges i també amb els condicionaments que suposa viure de renda. Pel que sabem, tots dos eren d'aspecte menut i delicat amb un toc de dandisme. Compartien finor d'intel·lecte i disposició mística mundana. Ambdós mantingueren una actitud discreta enfront dels moviments socials i polítics de la seva època tot i haver-ne estat ideòlegs rellevants sobre les arrels dels nacionalismes. Les conclusions, però, a les quals arribaren, en llurs estudis sobre l'esdevenir de la nació gallega i la catalana dins un marc de l'iberisme, semblen divergir. Tot i que pouaren de les mateixes deus i es mogueren en àmbits selectes similars, el ruralisme de l'un i el cosmopolitisme urbà de l'altre els donaren perspectives oposades a l'hora d'encarar el futur.

Per saber sobre l'obra i la vida de Vicente Risco proposem la visita a dues de les cases on va viure. Deixant de banda la lectura, quasi obligada, de les seves publicacions, el passeig esbarjós pels llocs que mantenen el record d'aquest escriptor pot ser-ne una bona introducció. Les cases, de fet, són casalots centenaris, ubicats en el més profund i primigeni paisatge gallec.

La primera casa ressenyada es troba a Allariz, on la Fundación Vicente Risco aplega objectes personals, obra escrita i impresa, a més d'una biblioteca de referència sobre l'autor i la seva època. S'hi ha ubicat, conjuntament, l'obra del seu fill, Antonio Risco, estudiós de l'espiritualisme oriental. La Fundació té una vida activa de salvaguarda i difusió dels dos autors que custodia.

Façana de la Fundación Vicente Risco

La segona casa, allunyada d'Ourense uns 50 quilòmetres, va ser la llar on va néixer encara que en l'actualitat s'hagi transformat en un hotel. No obstant això, la restauració amb què se l'ha habilitat dona una informació de primera mà del que havia estat el recer familiar de l'escriptor. A més, com que en aquells dies la intel·lectualitat feia vida social en cenacles i ateneus, es poden completar les visites biogràfiques amb un tomb pels cafès de l'època, encara oberts al públic.

Fundación Vicente Risco

Entrada de la Fundación Vicente Risco

Biblioteca de Vicente Risco. Fundación Vicente Risco

Dormitori de Vicente Risco. Fundación Vicente Risco

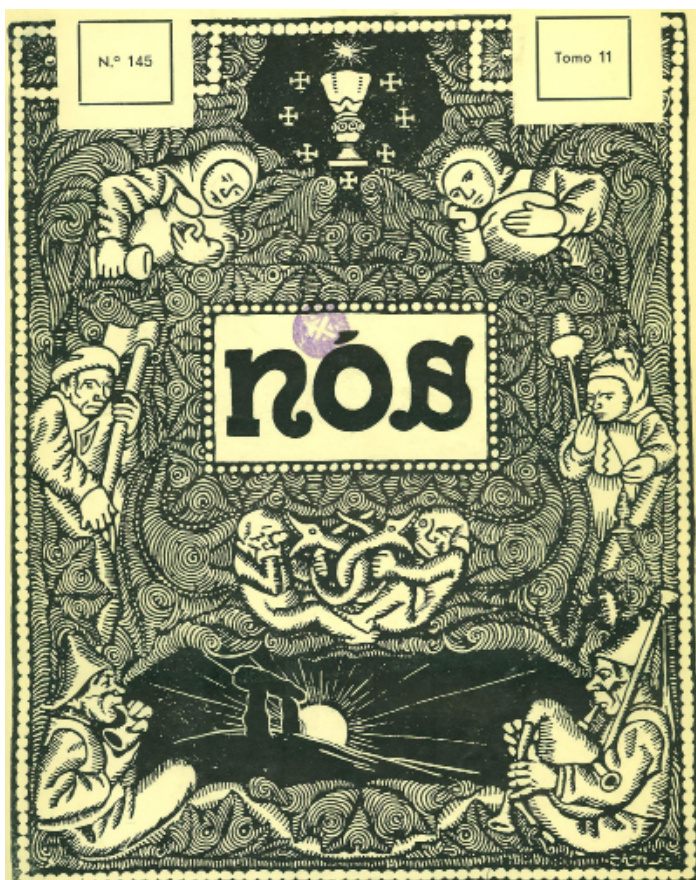
Risco juntament amb Castelao i Ramón Otero Pedrayo va ser un dels principals exponents del galleguisme militant del s. XX. Ell, però, a diferència dels seus dos companys que sofriren greus represàlies, va mantenir sempre una línia discreta d'actuació. I el seu tarannà d'escriptor conservador el portarà a arreglar-se plenament en la doctrina catòlica contrareformista de Pius IX, segons sosté Méndez Ferrín.

Risco, al llarg de la seva vida, va evolucionar per diferents etapes intel·lectuals, polítiques i espirituals, aparentment molt diverses i contradictòries, però en el fons totes elles es van mantenir ben travades en la personalitat d'un home interessantíssim, molt culte, enamorat de la seva terra, que definirà com una «evocación espiritual de lo vernacular».

L'escriptor va viure una primera etapa de dandisme cosmopolita i decadent, trets que d'alguna manera el van marcar tota la vida. En aquesta primera època, funda la revista *La Centuria* (1917-1918) d'expressió castellana («hoy se hace literatura gallega, acaso más gallega que nunca, pero la mejor se hace en castellano, porque el gallego no es una lengua literaria») on van tenir cabuda textos seleccionats dels principals representants del simbolisme internacional: Joséphin Péladan, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé, Rabindranath Tagore, G. K. Chesterton, Jan von Ruysbroeck i Omar Khayyam, entre d'altres.

L'any 1919 s'incorpora a l'efervescent cultura gallega. Més endavant, influenciat directament per Joris-Karl Huysmans, escriurà l'assaig *Nós, os inadaptados* (1933), que és un manifest sobre la seva concepció de l'artista: una persona altament espiritualitzada, aristocratitzant i elitista. Aquí, amb el propòsit de tractar «contra el anonimato de lo público», Risco pren com a model la figura ja consagrada de Joan Maragall, «íntimo, recogido, exquisito, para muy pocos, aislado de la masa». I sap sintonitzar també amb el nostre poeta quan escriu sobre la necessitat del predomini de l'esperit en tota obra d'art: «en todo arte hay un intento de poner el alma al desnudo, en carne viva y entregarlo a los hombres. El arte es una obra eucarística».

Compromès en l'etapa fundacional del galleguisme, institueix les anomenades *Irmandades da Fala* (1916-1931), organitzacions socioculturals de caire nacionalista que l'escriptor ajuda a crear i desenvolupar per tot el territori. Funda també amb Castelao la revista *Nós*, publicació que influí decisivament en el món intel·lectual de Galícia de 1920 a 1936. S'associa a la secta teosòfica de Mario Roso de Luna, comenta i segueix els escrits d'Helena Blavatsky i molt especialment els de Rudolf Steiner, alhora que s'endinsa en l'estudi de l'orientalisme. Precisament seria des de la teosofia que Risco aprofundirà en les significacions del símbol, que li seran eines imprescindibles per al seu pensament expressat en metàfores i formes d'expressió analògiques.

Portada del primer número de la revista *Nós* (1920)

Portada del núm. 48 de la revista *Nós* (1931)

L'any 1920 aplega les seves reflexions polítiques en el llibre *Teoria de nacionalismo galego*, publicat en gallec i castellà (1930), on deixa establerta la importància que tenen el paisatge i les tradicions ancestrals com a forces modeladores en els homes que hi viuen. Aquesta influència silent però poderosa afaïçonarà en especial un grup d'homes selectes, de refinada intuïció, proveint-los d'un acendrat sentit patriòtic; ells seran els elegits, «sintieron a voz da terra, que non queria morer», els destinats a conduir els altres.

Risco diu haver llegit amb atenció la *Conferencia pronunciada por D. Francisco Cambó en el teatro de los campos Elíseos, de Bilbao, el dia 28 de Enero de 1917*, i coincideix plenament amb el polític català quan aquest responia sobre la forma en què s'ha d'emmarcar la nova nació: «Monarquia? o República? Catalunya». I aquesta conferència, en part, servirà a l'escriptor per formular una teoria tota particular sobre el nacionalisme. Per una banda, no segueix els treballs d'Ernest Renan, segons els quals un poble pot esdevenir nació tan sols a partir de la seva voluntat col·lectiva, però, per l'altra, tampoc no es mostra totalment d'acord amb les reflexions de Theodor Mommsen per a qui la base d'una nació és l'herència rebuda dels ancestres, aquells qui reviu de sota terra nodrint els vius en tot moment. Així Risco, tot i partint d'aquells autors, es llança a una síntesi agosarada d'ambdues doctrines encetant

una tercera via, una via kàrmica que seria la condició final per a la consecució de l'alliberament nacional, i que passa per múltiples depuracions fins a l'eclosió d'un destí de caire religiós, un «sentimiento religioso da terra». Aquest sentiment de depurada espiritualitat s'hauria de resoldre en una organització socio-política puixant en riquesa i justícia.

Risco, dins del marc teosòfic, atribueix a Galícia un cos astral, com correspon a tot ser viu, i des d'aquí infereix el concepte de la nació com una «siempreviva»: una realitat espiritual. L'anomena «La Dormida». Serà ella qui despertarà joiosa en sentir el crit de la bona nova, el qual li anunciarà el seu desvetllament. Però, tot i esperant despertar a la llibertat, l'adormida «no és morta, jo la veig ben viva», com diu el lema gravat en la copa dels Felibres; o bé, com diu la fórmula bíblica «surge et ambula», la qual esdevindrà quasi un mot de pas al nostre País. Així, doncs, la pàtria sempreviva, encara que invisible, tapada o velada als ulls de molts, conserva i retorna contínuament els seus béns fecunds. El projecte nacional galleguista elaborat per Risco és de caire atlantista, celta de soca-rel; oposat al nacionalisme mediterrani, amb qui manté, però, llaços fraternals.

Risco, admirant l'espiritualitat del budisme esotèric d'Alfred Percy Sinnet, pensa en tot moment en la força de la realitat espiritual de les coses, «toda las cousas deste mundo son asegún»: les coses d'aquest món són, doncs, segons el motlle immutable de les idees platòniques. Per la bondat de llur astaticitat, l'escriptor proposa una futura Galícia ideal «labriega y celta...que ha de ser puro fósil vivo». Un poble de viure empedreït, i retornat a l'Època d'Or de la humanitat, que per a Risco és l'època medieval. Moment històric en el qual l'Esperit, l'Església, va vèncer la Matèria, l'Imperi. L'escriptor no està sol en aquest singular encantament virgilià: es justifica en Oswald Spengler, qui considera el pagès un ser «tranhistòric», en el sentit d'un home que viu al marge de les contingències històriques, atent només a la roda de les estacions que dicta la mare Naturalesa, les lleis divines immutables.

El nostre autor combat tot progrés, tot modernitat, tot maquinisme, per ser «feo, trivial y monótono». No admet la domesticitat de l'home modern que, segons ell, és una persona disminuïda que ha estat obligada a junyir la vida innoble, laica, indigna i plebea de la ciutat, la qual descriu com un rusc de degeneració. Serà el seu personatge literari de Don Celidonio, el protagonista de *O porco de pé*, qui il·lustrarà exemplarment l'home abocat a una vida rebutjable, «filistea». Risco fa servir el qualificatiu de filisteu aplicat tant als individus com als estats per referir-se a tot allò brut de la societat que s'hauria de depurar. En aquest sentit el seu combat contra la lletjor del viure modern i l'enyorança d'una vida pagesívola és semblant a l'expressat pel gran poeta irlandès William Butler Yeats.

Seria, potser, encertat arribar a la conclusió que el model de nació gallega pensada per Risco, malgrat el molt estudi i erudició que hi esmerça, no podia ser altre que l'elevació a categoria general de la seva pròpia vida: una nació rural, formada per petits nuclis dispersos dins una naturalesa amansida pels conreus, regida per una configuració social basada en el nucli familiar. Família d'inspiració celta, on tots els membres tenen el mateix valor individual en drets i responsabilitats, sense diferència de gènere o

edat, on el pare n'és únicament el lligam representatiu, molt lluny de l'omnipotència d'un *pater familias* llatí. Un poder sacre orientador regiria sobre totes les llars.

L'any 1937, Risco encara torna a publicar, a *Misión, revista catòlica de Ourense*, el seu model nacional: «lugar idílico, patria arcaica, donde el hombre vive con armonia con el medio y con Diós ...volveremos a la aldea [...] ella es Galicia entera, la verdadera, la única, aldea nuestra».

Vicente Risco és un dels creadors de la prosa narrativa gallega: *A Coutada* (1926), *O porco de pé* (1928). Conrea també l'assaig i el teatre. Però la seva obra cabdal pertany al terreny de l'antropologia cultural, els seus estudis sobre Galícia es troben a *Etnografía: cultura espiritual* i a la *História da Galiza* (1962).

Amb la victòria del Front Popular, Risco renuncia al seu projecte nacional, del tot incompatible amb els nous aires que s'imposaven. S'adona que cal retirar-se, ser prudent, tot i que ell mai no havia pretès un estat propi independent. Es reclou a casa, torna a escriure en castellà, manté viu i irrenunciable el seu sentiment galleguista, s'adapta a les noves situacions.

En els últims anys, ha aparegut una llibreta manuscrita de Vicente Risco titulada *Doutrina e ritual da moi noble orde galega do Sancto Graal*, escrita als voltants de 1920 en format de catecisme. El contingut evidencia una afinitat amb les organitzacions rosacreu. El personatge principal és Parsifal, l'home nou, qui representa les noves generacions. L'heroi immaculat wagnerià avança per aconseguir el seu destí, guiat per la llum de l'estelada de l'Apòstol, la Via Làctia. La llibreta és un document rar i curiós, que la Xunta ha tingut l'encert de publicar. Potser aquestes poques pàgines escrites amb la lletra pulcra de Risco són tan sols fruit d'un esbargiment intel·lectual, però, tot i així, no deixen indiferent el lector.

Per concloure: Vicente Risco va combatre l'Occident racionalista i relativista amb tots els seus recursos; va buscar, en l'espiritualitat tradicional d'Orient, una guia per a redescobrir i valorar el llegat dels propis ancestres. Va somiar una «Galiza» autèntica, per fer-ne una muralla enfront d'un progressisme i un liberalisme econòmic que jutjava nefastos. El nostre autor pertanyia a una Europa que persistia bevent d'un idealisme robust que pretenia trobar solucions als seus reptes.

Caricatura de Vicente Risco, per Prieto Nespereira. Fons de la Fundación Vicente Risco

Per a més informació:

Carlos CASARES, *Vicente Risco*, Vigo, Galaxia, 1981.

Juan RIBERA LLOPIS, Olivia RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, «Relacións entre Vicente Risco e Joan Maragall», dins *Congreso Vicente Risco. Actas*, Santiago de Compostela, Xunta de Galicia, 1995, p. 331-351.

Vicente RISCO, *Teoría do Nacionalismo Galego*, Ourense, Impr. de La Región, 1920.

Joaquim VENTURA, *O nacionalismo Kármico de Vicente Risco*, Santiago de Compostela, Laivento, 2000.